

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากลไกการจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของศูนย์ประสานงาน
ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ปี 2556 มีวัตถุประสงค์ 5 ประการคือ 1) เพื่อค้นหาแนวทางปฏิบัติหรือรูปแบบ
(model) การสร้างภาคีเครือข่ายทุนเสริมที่มิใช่ชุมชนที่ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนา
ชุมชน 2) เพื่อทดลองใช้รูปแบบ (model) การทุนเสริม ติดตาม ประเมิน และเฝ้าระวังชุมชนที่ได้รับการพัฒนา
ด้วย CBR 7 ชุมชน (ชุมชนนครชุม ชุมชนโบราณเมืองบางซัง เครือข่ายชุมชนเนินเพิ่ม ชุมชนหนองแม่เฒ่า
ชุมชนพัฒนารพวง ชุมชนห้วยน้ำอุ่น และชุมชนบ้านร่องกล้า) 3) เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในพื้นที่
ภาคเหนือตอนล่างให้สามารถพัฒนาวิทยุวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และกระแสสังคม ภายใต้
วิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่างได้ 4) เพื่อสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณาจารย์
นักศึกษาและชุมชนให้เกิดทพัญญาด้านธรรมชาติวิทยาและด้านจิตวิญญาณแห่งชีวิต โดยใช้พื้นที่ชุมชนที่
ผ่านกระบวนการพัฒนาดำเนินการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 5) เพื่อนำ
ผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ (RE) โดยใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น (CBR) ซึ่งใช้เทคนิคการวิจัย
ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) และเทคนิค AIC ในการลงพื้นที่ทุนเสริมการเก็บข้อมูล พัฒนาการ
โดยใช้เครือข่ายร่วมพัฒนา ร่วมเรียนรู้ กระตุ้นเตือน และให้กำลังใจ พัฒนาศักยภาพที่มิใช่ชุมชนด้วยการ
ฝึกอบรม การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การศึกษาดูงาน และการเสวนากลุ่ม โดยพี่เลี้ยงใช้กระบวนการทุนเสริม
หลายรูปแบบได้แก่ ให้ข้อมูลเสนอแนะ กระตุ้นให้กล้าคิด กล้าเสนอแนะ มอบหมายงาน ให้การบ้าน จัดเวที
สาธารณะ ประสานภาคีเข้าร่วมให้ความรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ และให้ข้อคิด มีการเสริมแรงเพื่อสร้าง
ความมั่นใจและให้กำลังใจ กระตุ้นและสอนการคิดแบบองค์รวม การวิเคราะห์เชื่อมโยง การคิดเชิงเหตุผล
การทุนเสริมของที่มิใช่ใช้หลักยึดหยุ่นละหลักการบริหารที่เน้นผลลัพธ์ มีการประเมินผลกิจกรรม
ทุกขั้นตอนเพื่อปรับปรุงตามหลักปฏิบัติ PDCA

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) ผลการค้นหาแนวทางปฏิบัติหรือรูปแบบ (model) การสร้างภาคีเครือข่าย
ทุนเสริมที่มิใช่ชุมชนที่ใช้กระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน พบว่า **“การสร้างเครือข่าย”**
ผลงานนี้พลังความร่วมมือ ร่วมใจจากภาคีทุกฝ่าย ทุกระดับที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนถือเป็น
กลยุทธ์สำคัญที่พี่เลี้ยงต้องให้ความสนใจ ส่งเสริม สนับสนุน และผลักดันให้เกิดการรวมตัวเป็นภาคีเครือข่าย
พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในลักษณะความสัมพันธ์แบบแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งวงจรชีวิตของ
เครือข่ายนั้นจะเป็นไปตามลำดับขั้นคือ ระยะก่อตัว ขยายตัว รุ่งเรือง ถดถอย และฟื้นตัว แต่ละเครือข่ายต้อง
พิจารณา วิเคราะห์ สังเคราะห์ว่า เครือข่ายของตนอยู่ในระยะใด ในการทำงานประสานกับภาคีต่าง ๆ พี่เลี้ยง
ต้องใช้เกณฑ์การแบ่งประเภทเครือข่ายอีก 7 เกณฑ์ในการทำความเข้าใจกับเครือข่ายเพื่อนำไปกำหนดนโยบาย
แนวปฏิบัติ กลยุทธ์ และวางแผนขยายเครือข่ายต่อไป นอกจากนี้ ยังพบว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของ
เครือข่าย ขึ้นอยู่กับตัวแปรสำคัญคือ **“ภาวะผู้นำของเครือข่าย”** ซึ่งต้องเป็นผู้นำโดย **“บทบาท”** มิใช่โดย
“ตำแหน่ง” นอกเหนือจากกิจกรรมติดตาม ทุนเสริม และประเมินการมีส่วนร่วมในการพัฒนา CBT ตามบันทึก

ข้อตกลง หรือสัญญาใจแล้ว พี่เลี้ยงยังต้องรับผิดชอบดูแลให้เกิดการประสานงานเพื่อบูรณาการความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องด้วยเพื่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง 2) ผลการทดลองใช้รูปแบบ (model) การหนุนเสริม ติดตาม ประเมิน และเฝ้าระวังชุมชนที่ได้รับการพัฒนาด้วย CBR 7 ชุมชน พบว่า รูปแบบการหนุนเสริมไม่มีสูตรตายตัว เพราะมีตัวแปรหลากหลายและเป็นพลวัตมาเกี่ยวข้องตามกาลเทศะ ต้องมีการปรับเปลี่ยนและกำหนดแนวทางหรือกลยุทธ์ในการหนุนเสริมอยู่เสมอในขอบเขตของกิจกรรมตลอดโครงการวิจัยภายใต้หลักปฏิบัติ PDCA รวมถึงการสนับสนุนของ สกว. ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่ให้พี่เลี้ยงติดตามชุมชนหลังสิ้นสุดงานวิจัยในช่วงเวลาหนึ่ง ส่งผลให้ชุมชนสามารถพัฒนา CBT ด้วย CBR ได้อย่างต่อเนื่อง และมีพลังมากขึ้นแล้วแต่บริบทของแต่ละพื้นที่ 3) ผลการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนล่างให้สามารถพัฒนาโจทย์วิจัยเพื่อท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และกระแสนิยม ภายใต้วิสัยทัศน์ของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนล่างได้ พบว่า หลังจากที่ชุมชนบ้านบางกระน้อยและชุมชนบ้านรักไทยเริ่มดำเนินการวิจัยตามแผนปฏิบัติการในช่วง 6 เดือน มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นหลายด้าน กล่าวคือ ในด้านเศรษฐกิจ ชุมชนบ้านบางกระน้อยมีผลประโยชน์จากกิจกรรมการมาศึกษา ดูงาน เยี่ยมชม ใช้บริการโฮมสเตย์ และการขายผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนชุมชนบ้านรักไทยมีรายได้เสริมจากกิจกรรมท่องเที่ยว การขายผลผลิตผลการเกษตร รวมถึงการให้บริการที่พักโฮมสเตย์ ด้านสังคม พบว่า ชาวบ้านมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มความมั่นใจในตัวตน เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม นำไปสู่ความร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติในการช่วยกันดูแล ปกป้องทรัพยากรในพื้นที่ ทั้ง 2 ชุมชนยังเป็นตัวอย่างของการใช้วิถีถิ่นเกษตรกรรมในการดำรงชีวิตด้วยธรรมชาติพึ่งพาตัวเอง นอกจากนี้ ยังพบว่า ความเป็นนักวิจัยและภาวะผู้นำในตัวหัวหน้าทีมสามารถดึงคนในชุมชนให้มารวมกลุ่มกันร่วมพัฒนาด้วยความเต็มใจทุกครั้งที่ย้ำข้อดีด้วย 4) ผลการสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณาจารย์ นักศึกษาและชุมชนให้เกิดพหุปัญญาด้านธรรมชาติวิทยาและด้านจิตวิญญาณแห่งชีวิต โดยใช้พื้นที่ชุมชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนาด้วยกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พบว่า นักศึกษาสนุกสนาน ตื่นเต้น มีความสุข รู้สึกรัก เห็นคุณค่าและภูมิใจที่ได้เรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ และสิ่งดี ๆ ของชุมชน นักศึกษาชอบการเรียนรู้ลักษณะนี้ เพราะเท่ากับได้อบรมทางจิตกับปัญญาไปพร้อม ๆ กัน ในส่วนของอาจารย์ ได้ลดบทบาทการสอน มาเป็นผู้อำนวยการให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียน โดยร่วมกันออกแบบการสร้างการเรียนรู้